

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.70>

УДК 339.13.657

*М. В. Зубаха,
аспірант кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0069-4626>*

АУДИТОРСЬКА ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

*М. Zubakha,
Postgraduate student of the Department of Financial Analysis and Auditing, State
Trade and Economics University, Kyiv, Ukraine*

AUDIT ASSESSMENT OF RISK MANAGEMENT AT PUBLIC INTEREST ENTERPRISES

У статті розглянуто актуальні питання щодо сутності ризиків на підприємствах суспільного інтересу. Наголошено на необхідності подальшого дослідження стану підприємств суспільного інтересу. Розглянуто підходи аналізу ризиків, які можна застосовувати для аналізу ризиків підприємств суспільного інтересу. Здійснено аналітичне дослідження ризиків, які супроводжують підприємницьку діяльність на ринку ПСІ вітчизняного та зарубіжного просторів. Відзначено необхідність програм ризик-менеджменту, адаптованих під специфіку діяльності підприємства. Обґрунтовано необхідність швидкої адаптації менеджменту та аудиторів до змін в середовищі функціонування підприємств суспільного інтересу. Наголошено на

необхідності здійснення своєчасних відповідей на індикатори потенційних ризиків підприємств суспільного інтересу. Зазначено, що економічний успіх підприємств залежить від рівня контролю менеджменту над потенційними ризиками підприємств.

The article deals with topical issues regarding the essence of risks at enterprises of public interest. The need for further research into the state of enterprises of public interest is emphasized. The approaches of risk analysis that can be used for risk analysis of enterprises of public interest are considered. An analytical study of the risks that accompany entrepreneurial activity on the enterprises of public interest market of domestic and foreign spaces was carried out. It is emphasized that the auditor, when identifying potential risks of the company, identifies significant risk factors. Not all identified factors will be taken into account by the auditors during audit or agreed procedures. For research, the auditor will select only those risk factors that can cause significant distortions or errors in reporting. The need for risk management programs adapted to the specifics of the enterprise's activities was noted. The need for rapid adaptation of management and auditors to changes in the operating environment of public interest enterprises is substantiated. It was determined that among the main factors that will affect the general risks of enterprises are: the political situation of the region of the enterprise, economic and social stability. Individual risks include: personnel risks, technological risks, financial (credit) risks, implementation risks, reputational risks. It is determined that the auditor, when performing the task of providing assurance or other agreed procedures, carries out a risk assessment of the means of control used by the company. It is considered that materiality thresholds are not usually applied when evaluating company controls. It was determined that the volume of analytical procedures that will be performed within the limits of the audit task depends on the size of the company and the specifics of its activity. It is considered that for a task that is performed for a group of companies, the team that performs the task will have to determine which components should be included in the scope of the audit and only then carry out procedures in relation to the parent company together with the components. The need for timely responses to indicators of potential risks of enterprises of public interest is emphasized. It is noted that the economic success of

enterprises depends on the level of management control over the potential risks of enterprises.

Ключові слова: *ризик, підприємства суспільного інтересу, оцінка, фактори впливу, ефективність діяльності.*

Key words: *risk, enterprises of public interest, assessment, influencing factors, efficiency of activity.*

Вступ. Національна економіка тісно пов'язана з діяльністю підприємств суспільного інтересу. Сталий розвиток національної економіки безпосередньо залежить від ефективності діяльності підприємств суспільного інтересу. ПСІ є одним з ключових елементів наповнення бюджету через сплату податків та забезпеченням робочими місцями працівників. Діяльність та управління виділених підприємств стали відносити до кола більш широких економічних інтересів. Динамічне економічне середовище вимагає швидких та ефективних рішень на постійні виклики в економічному просторі ринкової економіки. Управління підприємством неможливе без вивчення характерних ризиків для них.

Мета дослідження – оцінити діючу методику аудиторської оцінки системи управління ризиками на підприємствах та запропонувати подальші шляхи її розвитку.

Попри достатню кількість наукових досліджень оцінки ризиків у підприємницькій діяльності, все ж таки є питання які потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання ризиків, які супроводжують підприємницьку діяльність, досліджують багато вчених по всьому світу, а саме: І.М. Вигівська [1], Л.В. Гнилицька [2], Б.А. Засадний [3], В.В. Немченко [4], А.А. Мазаракі [5], Т.Г. Камінська [6], М.С. Пушкар [7], Р.В. Романів [8], О.В. Сметанко [9], М.В. Якименко [10] та ін.

Виклад основного матеріалу.

В епоху перемін та нестабільності підприємствам необхідне дієве управління своїми ризиками, використовуючи сучасні технології та всі інновації які запропоновані в середовищі їхнього функціонування.

Функціонування підприємств суспільного інтересу постійно супроводжується низкою підприємницьких ризиків. Специфіка ризиків напряду залежить від галузі діяльності підприємства. Однією з головних проблем підприємства, яка має вирішуватися своєчасно та ефективно, - це виявлення ризиків та прийняття дій менеджментом для їх нейтралізації. Існують ризики, які неможливо повністю нейтралізувати. Для таких ризиків потрібно зробити максимально можливу мінімізацію.

Для своєчасного виявлення ризиків та унеможливлення їх негативного впливу на підприємство потрібна побудова чіткої системи управління ризиками. Така система повинна мати чіткі індикатори, які зможуть заздалегідь виявляти та попереджати про умови, які є сприятливими для ризиків характерних для підприємства в залежності від специфіки його діяльності. Менеджмент підприємства суспільного інтересу має постійно вивчати та аналізувати середовище діяльності та зміни, які можуть мати вплив на їхню діяльність. Вивчати потрібно не тільки вже наявні ризики, а й потенційні, які можуть в разі економічних чи політичних коливань спричиняти потенційний ризик. Компанія має постійно вивчати економічне та політичне середовище, а також технологічні зміни в галузі, до якої відноситься основна її діяльності.

Сьогодення вимагає постійного розвитку в системі виявлення ризиків. Управління ризиками на практиці можна сформулювати як процес пошуку ризиків та прийняття своєчасних та оптимальних рішень, націлених на знешкодження або мінімізацію ризику до прийнятного рівня.

Ризики підприємства можна розділити на загальні ризики та індивідуальні. Загальні ризики здебільшого притаманні для певним галузям або

регіонам діяльності. Індивідуальні будуть притаманними для певного підприємства [11].

Основними факторами, які будуть впливати на загальні ризики підприємств, є: політична кон'юнктура регіону діяльності підприємства, економічна та соціальна стабільність. До індивідуальних ризиків належать: кадрові ризики, технологічні ризики, фінансові (кредитні) ризики, ризики реалізації, репутаційні ризики.

Серед науковців існує багато думок щодо визначення поняття “економічний ризик”. У процесі діяльності під визначенням економічного визначення здебільшого розуміють ймовірність загрози отримання або недоотримання прибутку, втрати частини своїх ресурсів та виникнення додаткових витрат, які в подальшому матимуть вплив на модель функціонування підприємства.

МСА 315 (переглянутий) визначає що Бізнес-ризик (Business risk) – ризик, що є наслідком значущих умов, подій, обставин, діяльності або бездіяльності, які можуть негативно впливати на здатність суб'єкта господарювання досягти своїх цілей та реалізувати стратегії, або від встановлення невідповідних цілей і стратегій [12].

У світовому науковому просторі набуває широкого розвитку “Enterprise risk management (ERM)”, який поєднує у собі наукові та практичні здобутки провідних економістів світу. Розвиток “Enterprise risk management” зумовлений низкою світових та регіональних економічних криз, які мали тяжкі наслідки для держав та великих підприємств.

Одним з ключових елементів в ефективному управлінні підприємством є своєчасне і кваліфіковане прийняття рішень для управління потенційними ризиками (Рис.1).

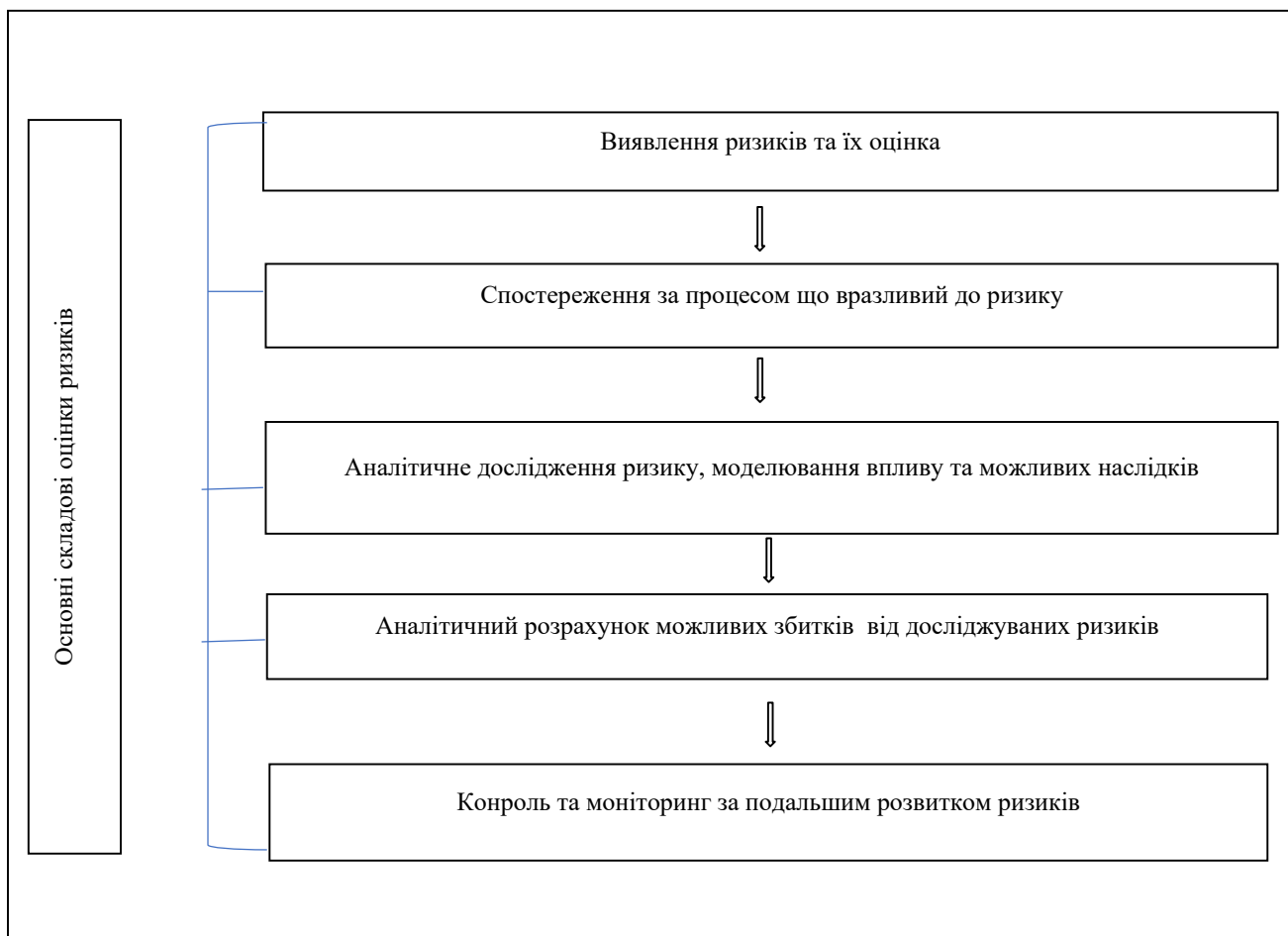

Рис.1. Методи оцінки ризиків

Джерело: сформовано автором на основі [15].

Основними умовами для ефективного та своєчасного управління ризиками підприємства є:

- застосування сучасних підходів до управління ризиками;
- забезпечення повного застосування прийнятих рішень для управління ризиками;
- попереднє дослідження та планування програм ризик-менеджменту для підприємства;
- вивчення взаємозв'язків у ключових процесах діяльності та потенційних ризиків, які можуть виникати на всіх стадіях функціонування підприємства;

- контроль за дотриманням підприємством своїх цілей у фінансовому році відповідно до плану діяльності та бюджетів, ухвалених керівництвом підприємства.

З точки зору аудитора при виявленні потенційних ризиків компанії здійснюється виявлення факторів суттєвого ризику. Тобто не всі виявлені фактори будуть братися до уваги при аудиторських або погоджених процедурах. Для дослідження аудитором будуть відібрані тільки ті фактори ризику, які можуть дати суттєві викривлення або помилки у звітності. При виконанні завдань з надання впевненості аудитором можуть бути виявлені фактори ризику, які будуть ідентифіковані як невід’ємний ризик. Надзвичайно важливо ідентифікувати всі ризики та вірно їх розкласифікувати. По мірі того, як аудитор розуміє предмет завдання, він виявляє і вивчає фактори ризику та ступінь їх впливу на кінцеву звітність. У процесі вивчення предмета ризиків аудитор вивчає всю інформацію, отриману від компанії, разом зі звітами керівництва. Перелік необхідних вимог та рекомендацій щодо оцінки ризиків та дій аудитора містяться у МСА 330 [12].

Аудитор застосовує професійне судження при оцінці виявлених факторів ризику, які можуть призвести до суттєвого викривлення. Менеджмент компанії ідентифікує ризики на предмет загрози їх прибутку та подальшої діяльності компанії. Типові фактори ризику та умови їх виникнення проаналізовано в таблиці 1.

Таблиця 1

Причинно-наслідкові зв’язки ризиків у підприємницькій діяльності

Об’єкт ризику	Характеристика умов виникнення ризиків
Зовнішні загрози	Підприємство може мати вплив таких факторів, як несподіване втручання з боку органів державного управління, в розрізі фіскальної політики або обмеження на рух валюти. Також до факторів цієї групи можна віднести коливання курсів валют та здешевлення внутрішньої валюти.

Продовження таблиці 1

Складність застосування законодавчих норм	Некваліфіковане застосування законів, які включають складні процеси, що використовуються компанією, можуть призвести до суттєвих фінансових штрафів. Складна структура підприємства або групи, ускладнює процес управління та моніторингу. Наявність складних транзакцій та використання багатокomпонентного облікового забезпечення. Складне правове регулювання, коли підприємство діє в декількох галузях або в умовах жорсткого державного регулювання. Недотримання складних законодавчих норм, може призвести до позбавлення права на діяльність компанії, та можливого притягнення до кримінальної відповідальності. Судження щодо того які компоненти включати до звітності та які оцінки застосовувати до різних компаній однієї групи. Ризики для репутації: недотримання вимог законодавства може призвести до негативного репутаційного портрету компанії. Це може спричинити відтік клієнтів та зменшенню продажів.
Змінні процеси	Часті зміни структури компанії, реорганізації, зміни менеджменту.
Недбалість керівництва	Некваліфіковані дії керівництва можуть призвести до систематичного порушення умов основних договорів, що може призвести до фінансових штрафів та репутаційних втрат. Псування майна підприємства через недбалі дії керівництва та відповідальних осіб. Прийняття некваліфікованих рішень призведе компанію до недооцінки ризиків та втрат позицій на ринку.
Можливість викривлення через шахрайські дії	Незвичайні відносини та операції зі зв'язаними сторонами. Надання позик для підприємств які є потенційно шахрайськими. Оплата товарів та послуг фіктивним підприємствам. Великі операції з компаніями які зареєстровані у юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування. Складна система податкового планування, та наявність податкових боргів. Нетипові виплати працівникам які виконані понад норми. Часта зміна аудиторів, що залучаються до аудиту фінансової звітності компонентів.

Джерело: сформовано автором

Аудитор, при виконанні завдання з надання впевненості або інших погоджених процедур, здійснює оцінку ризику засобів контролю, які застосовує компанія. При оцінці засобів контролю компанії пороги суттєвості зазвичай не застосовують. Предметом вивчення даного ризику є виявлення всіх факторів впливу на засоби контролю. Для оцінки ризиків засобів контролю вивчається надана клієнтом інформація та застосовуються тести контролів. При виконанні даного завдання будуть виконуватися аналітичні процедури для більш ретельного дослідження всіх потенційних загроз. В залежності від специфіки та розмірів компанії будуть визначатися обсяги аналітики. Якщо це завдання для групи компаній, команда, яка виконує завдання, повинна буде визначити, які компоненти слід включити в область аудиту та вже потім здійснювати процедури стосовно материнської компанії разом з компонентами.

При оцінці ризиків команда аудиторів може покладатися на елементи управління за умов впевненості того, що засоби контролю дієві для виявлення та запобігання викривленням. Для того, щоб команда могла впевнитись в тому, що засоби контролю дієві, можуть бути застосовані тести контролів та аналітичні процедури для отримання достатніх аудиторських доказів. Якщо аудиторська команда дійде висновку, що отримані докази не можуть підтвердити їх оцінку ризиків, може знадобитись більш детальна аналітична програма або зміна оцінки розуміння ризиків [14].

Здійснюючи оцінку засобів контролю, аудитор не може покладатися на засоби контролю, якщо не були проведені тести засобів контролю або на попередній оцінці були оцінені контролі, як недієві або існує неможливість їхньої реалізації.

Висновки. Отже, за умов нестабільного економічного середовища та світової глобалізації підприємствам необхідно ефективно виявляти та управляти ризиками, які їх постійно супроводжують. Великим підприємствам необхідне динамічне реагування на зміни, які стосуються їхніх партнерів, конкурентів та

органів державного управління юрисдикцій, в яких вони проводять свою діяльність. Ризики мають взаємозалежності та можуть відслідковуватися групами. Ринкова економіка спонукає підприємства до створення відділів, на які покладаються функції ризик-менеджменту. Здебільшого такі функції покладаються на внутрішніх аудиторів або внутрішніх спеціалістів з ризик-комплаєнсу та фінансового моніторингу. Підприємства, які застосовують декілька систем для виявлення та управління ризиками, мають конкурентну перевагу на ринку підприємств суспільного інтересу. Впровадження аналізу ризиків дає можливість реалізації потенціалу підприємства, та впевненого економічного зростання.

Література

1. Вигівська І. М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. ... дис. канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир, 2010. 21 с.
2. Гнилицька Л.В. Інформаційне забезпечення ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект. *Економічні інновації*. 2014. № 57. С. 88–100.
3. Засадний Б. А. Ризики системи бухгалтерського обліку в умовах застосування МСФЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 14. С. 111–115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14(1)_24) (дата звернення: 25.02.2023)
4. Немченко В.В., Зеленьк В.В. Ризики інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т.7, №4. С. 73–79.
5. Мазараки А. А. Торговля: история, цивилизация, мораль : монография. К. : Книга, 2010. 624 с.

6. Камінська Т.Г. Облікове забезпечення управління фінансовими ризиками. *Облік та фінанси*. 2014. № 1. С. 20–25.
7. Пушкар М.С. Теорія пізнання в розвитку науки про контроль: Монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2011. 140 с.
8. Р. В. Романів і С. Р. Романів, «Принципи оцінки нематеріальних активів: бухгалтерські ризики та застереження застосування», *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. №4(90). С.161–166.
9. Сметанко О.В. Удосконалення процесу ідентифікації та реагування на ризики службою внутрішнього аудиту. *Економічний часопис-XXI*. 2014. № 11–12. С. 135–139.
10. Якименко М.В. Особливості оцінки в бухгалтерському обліку ризиків господарської діяльності та їхнього впливу на прибуток. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №6. С. 850-853.
11. International Standard on Auditing 315: Identifying and assessing the risks of material misstatement through understanding the entity and its environment. (2010). Retrieved from <https://www.ifac.org/system/files/downloads/a017-2010-iaasb-handbook-isa-315.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).
12. Вдовин М. Л., Данилюк Л. Г., Лелик Л. І., Березяк І. М., Мельник О. М Моделі і методи оцінювання економічних ризиків у різних функціональних сферах бізнесу : монографія. Львів : ННВК «АТБ», 2015. 248 с.
13. Сопко В. В. Методичні аспекти використання аналітичних процедур в аудиті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2011. №18. С. 236–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_18_33 (дата звернення: 23.02.2023).
14. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. К.:КНЕУ, 2004. 480 с.

References

1. Vyhivs'ka, I. M. (2010), “ Accounting of enterprise activity under risk conditions: organization and methodology ”, Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Zhytomyr, Ukraine.
2. Hnylyts'ka, L.V. (2014), “ Information provision of business risks: accounting aspect ”, *Ekonomichni innovatsii*, vol. 57, pp. 88–100.
3. Zasadnyj, B. A. (2017), “ Risks of the accounting system under the conditions of application of IFRS ”, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 14, pp. 111–115, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14\(1\)__24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14(1)__24) (Accessed 25.02.2023)
4. Nemchenko, V.V. and Zeleniak, V.V. (2015), “ Risks of innovation and investment activity of the enterprise ”, *Ekonomika kharchovoi promyslovosti.* , vol. 7, no. 4, pp. 73–79.
5. Mazaraky, A. A. (2010), *Torhovlia: ystoryia, tsyvylyzatsyia, moral'* [Trade: history, civilization, morality], Knyha, Kyiv, Ukraine.
6. Kamins'ka, T.H. (2014), “ Financial risk management accounting ”, *Oblik ta finansy*, vol. 1, pp. 20–25.
7. Pushkar, M.S. (2011), *Teoriia piznannia v rozvytku nauky pro kontrol'* [The theory of cognition in the development of control science], Kart-blansh, Ternopil', Ukraine.
8. Romaniv, R. V. and Romaniv, S. R. (2019), “ Principles of valuation of intangible assets: accounting risks and application caveats ”, *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vol.4(90), pp.161–166.
9. Smetanko, O.V. (2014), “ Improvement of the process of identification and response to risks by the internal audit service ”, *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, vol. 11–12, pp. 135–139.

10. Yakymenko, M.V. (2016), “ Peculiarities of assessment in accounting of the risks of economic activity and their impact on profit ”, Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, vol.6, pp. 850-853.

11. International Federation of Accountants (2010), “International Standard on Auditing 315: Identifying and assessing the risks of material misstatement through understanding the entity and its environment”, <https://www.ifac.org/system/files/downloads/a017-2010-iaasb-handbook-isa-315.pdf> (Accessed 23.02.2023).

12. Vdovyn, M. L., Danyliuk, L. H., Lelyk, L. I., Bereziak, I. M. and Mel'nyk, O. M. (2015), Modeli i metody otsiniuvannia ekonomichnykh ryzykiv u riznykh funktsional'nykh sferakh biznesu [Models and methods of assessing economic risks in various functional areas of business], NNVK «ATB», L'viv, Ukraine.

13. Sopko, V. V. (2011), “ Methodical aspects of using analytical procedures in auditing ”, Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiia», vol.18, pp. 236–242, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_18_33 (Accessed 23.02.2023).

14. Vitlins'kyj, V.V. and Velykoivanenko, H. I. (2004), Ryzykologhiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi [Riskology in economics and entrepreneurship], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2023 р.